

מעמד המורה בישראל בהשפעת נגיף הקורונה

מוגש למדען הראשי של משרד החינוך

על ידי

פרופ' סמדר דוניצה-שמידט

ד"ר רוני רמות

פרופ' רות זוזובסקי

המכללה לחינוך
בטכנולוגיה וקאמוניות

מכללת סמינר הקיבוצים

אב התשפ"א

אוגוסט 2021

מעמד המורה בישראל בהשפעת משבר הקורונה¹

פרופ' סמדר דוניצה שמידט, ד"ר רוני רמות ופרופ' רות זוזובסקי

תקציר

מחקרים מקומיים כמו גם סקרים בינלאומיים מצביעים על כך שמעמדו של המורה בקרב הציבור הרחב בישראל נמוך ביותר ותדמיתו בשפל המדרגה. בתקופת משבר הקורונה, היינו עדים למספר תהליכים שעשויים היו להשפיע, כמדומה, על מעמדם של מקצועות ותחומי תעסוקה שונים, ובכללם גם מקצוע ההוראה. מטרתו של מחקר זה הייתה לבחון אם חלו בתקופת הקורונה שינויים בדרך שבה תופס הציבור הישראלי את מעמדו של המורה ושל מקצוע ההוראה, ומה היה עומקם. המחקר כלל 1,130 משתתפים בגילאי 18-64 המהווים מדגם ארצי מייצג. כלי המחקר היה שאלון דיווח עצמי שהועבר באופן מקוון בתום הסגר השלישי. השאלון כלל פריטים זהים לאלו שנכללו בסקר בינלאומי לבחינת מעמד המורה שנערך בשנת 2018 ושימש כבסיס להשוואה. ממצאי המחקר מעלים כי בעקבות משבר הקורונה השתפר דימוי המורה, והציבור תופס את מקצוע ההוראה כבעל תרומה וחשיבות רבות יותר מאשר בעבר. עם זאת, לא חל שינוי משמעותי במעמדו של מקצוע ההוראה ביחס למקצועות אחרים, וניכרת אף ירידה בהיבט זה. ממצאים אלו מחזקים את הפרדוקס הקיים בתחום ההוראה, ולפיו קיים פער בין היוקרה המקצועית הנמוכה של מקצוע ההוראה, כלומר, תפיסתו כממוקם בנקודה נמוכה בהיררכיה של המקצועות, לעומת ההערכה המקצועית הגבוהה שיש בציבור למעלות ולתכונות של חברי הפרופסיה ולמשימותיהם העיקריות. דומה כי משבר הקורונה חידד עוד את הפער בין שני הרכיבים הללו.

¹ מחקר זה מומן על ידי לשכת המדען הראשי של משרד החינוך. הממצאים והמסקנות הם על דעת החוקרות ועל אחריותן בלבד.

הקדמה

מחקרים מקומיים כמו גם סקרים בינלאומיים מצביעים על כך שעל אף היות המשבר במקצוע ההוראה תופעה כלל-עולמית כמעט, חומרתו רבה ועמוקה יותר בישראל מאשר במדינות אחרות. הממצאים מעידים על כך שבשראל מעמדו הציבורי של המורה נמוך ביותר ותדמיתו נמצאת בשפל המדרגה (Dolton et al., 2013, 2018).

תקופת הקורונה הולידה מספר תהליכים שעשויים היו כמדומה להשפיע על מעמדם של מקצועות ותחומי תעסוקה שונים, ובכלל זה גם תחום ההוראה (Kramer & Kramer, 2020). בעת משבר הקורונה, דווקא כאשר פוטרו עובדים רבים במשק הישראלי, נהיו המורים "עובדים חיוניים" והיו בין הבודדים שלא הוצאו לחל"ת או איבדו את מקום עבודתם, שכן זו נתפסה כחיונית למשק הישראלי. ההוראה מרחוק אפשרה להורים ולציבור הרחב להיכנס, זו הפעם הראשונה, אל תוך הכיתה ולצפות בעבודת המורים בזמן אמת. זו שינתה את פניה באותה עת ודומה היה שהפכה מורכבת שבעתיים. זאת ועוד, בתקופת הקורונה עלה השיח על אודות החינוך על סדר היום הציבורי ובאמצעי התקשורת. סגירת בתי הספר והמעבר להוראה מרחוק הטרידו רבים בשל הסכנה לצבירת פערים לימודיים, פגיעה בשכבות החלשות ונשירה מלימודים. כל אלה הבהירו עד כמה חשוב תחום החינוך ומה רבה תרומת המורים. אלא שהמשא ומתן שלא צלח עם ארגוני המורים בנוגע לאפשרות החלפת ימי סגירת המערכת בימי חופשה גרם לתרעומת ציבורית רבה. כעס גדול התעורר נגד המורים על שאינם משתפים פעולה בעת משבר ושומרים בקנאות יתרה על "זכויותיהם" בעוד רבים במשק איבדו את עבודתם. גורמים כלל-מערכתיים נוספים שהיה ביכולתם להשפיע על מעמד המורה בתקופה זו היו התוכניות הייחודיות והמזורזות להכשרת מורים אשר נפתחו כדי לקלוט מפורטי קורונה למערכת החינוך, וכן גיוס אלפי עוזרי חינוך כדי לפצל את כיתות בית הספר היסודי לקבוצות קטנות ולאפשר חזרה חלקית ללימודים. נוכח אירועים אלו, נשאלת השאלה אם משבר הקורונה השפיע על הדרך שבה תופס הציבור הישראלי את מעמדו של המורה ואת יוקרת מקצוע ההוראה, ומה מידת אותה השפעה. המחקר הנוכחי, שהינו מחקר ארצי בקנה מידה גדול, נועד לבחון שאלה זו.

מעמד המורה ומקצוע ההוראה

מערכות חינוך במדינות רבות מדווחות בשנים האחרונות על קושי בגיוס מורים חדשים, על מחסור בולט במורים איכותיים ועל הקושי בשימור מורים טובים לאורך זמן (OECD, 2005, 2018;)

(Schleicher, 2012). מעל כל אלו מרחף העיסוק המטריד במעמדו של המורה שנמצא בשנים האחרונות בירידה מתמדת, ובדמותו בעיני הציבור ובעיני המורים עצמם (Clarke, 2016; Stromquist, 2018). מעמד מקצוע ההוראה נקבע על פי היוקרה החברתית והמקצועית של המורים כבעלי מקצוע בפני עצמם ובהשוואה למקצועות אחרים (Hargreaves & Flutter, 2019). מחקרים מצביעים על פער בין המעמד החברתי של המורים, שנתפס בעיני הציבור כנמוך מזה של העוסקים במקצועות אחרים כמו רופאים, מהנדסים ועורכי דין, לבין התפיסה החיובית הרווחת אשר לחשיבותו של מקצוע ההוראה ותרומתו לחברה (Stromquist, 2018). במילים אחרות, קיים הבדל בין תפיסת **יוקרתו** (perceived status) לבין תפיסת **ערכו** (perceived value) של מקצוע ההוראה. יוקרתו של המקצוע מושפעת מגורמים חיצוניים כגון שכר, תגמול, תנאי עבודה, מידת הקושי להתקבל למקצוע, אפשרויות התקדמות ופיתוח מקצועי ומידת האוטונומיה של העוסק במקצוע. לעומת זאת, ההערכה המקצועית אליו מושפעת ממידת החשיבות, הנחיצות והתרומה לחברה שהציבור מייחס לו, ומהאופן שבו נתפסים הכישורים המקצועיים והתכונות הדרושות לעוסקים במקצוע (Bahr et al., 2018; Hoyle, 2001).

מחקרים שבחנו את מעמד המורה ברחבי העולם חוזרים ומצביעים על הפרדוקס שאותו חווים המורים: על אף יוקרתם המקצועית הנמוכה ביחס למקצועות אחרים, יש אליהם הערכה מקצועית גבוהה והם נתפסים כמקצועיים, בעלי הכשרה איכותית ובעלי מוטיבציה ורצון לתרום לקידומו של הדור הצעיר (Hargreaves & Flutter, 2019; Schleicher, 2018). עם זאת, ניכרים במחקרים אלו הבדלים בין מדינות שונות. כך, למשל, במדינות כגון טאיוואן, בלגיה ופינלנד נהנים המורים מיוקרה מקצועית גבוהה בנוסף להערכה ולכבוד (Fwu & Wang, 2002; Tarhan et al., 2006; Verhoeven et al., 2019). דווקא במדינות כגון אוסטרליה ואנגליה, שבהן המורים נתפסים כאיכותיים, מחויבים ומסורים לעבודתם, יוקרתם המקצועית נמוכה והם נחשבים אנשים ממוצעים ולא יותר (Everton et al., 2007; Willis et al., 2021).

מעמד המורה ומקצוע ההוראה בישראל

אף כי המשבר במקצוע ההוראה הוא תופעה בינלאומית, מחקרים מקומיים (ארביב-אלישיב וצימרמן, 2013; בלס, 2009; גילת וונגרוביץ, 2018) וסקרים בינלאומיים (Dolton et al., 2013) מצביעים על כך שבישראל הוא מורכב יותר וחומרתו עמוקה מזו הקיימת במדינות רבות

אחרות. בסקר הבינלאומי שנערך בשנת 2018 והשווה את מעמד המורה ב-35 מדינות, דורגה ישראל במקום ה-34, מקום אחד לפני האחרון. כדי להגדיר את מעמד המורה בחן הסקר הבינלאומי סוגיות של יוקרה ביחס למקצועות אחרים, וכן את מידת החשיבות שהציבור מייחס למקצוע ולמאפיינים אישיים של המורים. ממצאי הסקר הצביעו על כך שמעמד המורים בבתי ספר יסודיים ועל-יסודיים נמוך ביחס למקצועות אחרים, בהקשר ישיר לתגמול הנמוך שאותו הם מקבלים. הדבר מעיד על הדימוי הבעייתי שיש למקצועיות המורים ולתכונותיהם האישיות בקרב הציבור (Dolton et al., 2018). ממצאים דומים נמצאו בסקר בינלאומי שנערך חמש שנים קודם לכן (Dolton et al., 2013).

מבט היסטורי מגלה שעם קום המדינה היה מעמד המורים מעמד גבוה ועבודתם נתפסה כעבודה חלוצית, ציונית ובעלת ערך רב (בן פרץ, 2009). לשחיקה במעמד המורים ובמעמד מקצוע ההוראה סיבות מגוונות. ביניהן הדרישות המקדימות לכניסה למקצוע שהורדו עם השנים, תהליכי ההכשרה להוראה שאינם נחשבים לפרופסיונליים דיים, התגמול הנמוך, תנאי העבודה הירודים, הלחצים המוטלים על המורה וחוסר באופק ההתפתחות המקצועית (בלס, 2009; בן פרץ, 2009).

למרות הרפורמות שנערכו בתנאי ההעסקה של המורים, "אופק חדש" בשנת 2008 ו"עוז לתמורה" בשנת 2012, נותר שכרם של המורים, ובעיקר של מורים בראשית דרכם המקצועית, נמוך ביחס לשכר הממוצע במשק וביחס למקצועות אחרים (בלס ורומנוב, 2013; וייסבלאי וויניגר, 2015; זרד, 2019). עבודתם של המורים בישראל כוללת שעות הוראה רבות מול מספר גדול של תלמידים בכיתה, שני מדדים גבוהים מהממוצע במדינות המפותחות (OECD, 2019), ותנאי עבודתם בבתי הספר ירודים (מבקר המדינה, 2015). יתר על כן, ההוראה מצטיירת כעיסוק שמציע מסלולי קידום מוגבלים ועקומת הקידום שלו שטוחה (וייסבלאי, 2013). בירוקרטיה, עודף רגולציה, פיקוח תדיר על תוצרי ההוראה באמצעות מבחני מיצ"ב ואי-שיתוף המורים בקבלת החלטות הגבירו עוד את השחיקה במעמד המורים ובמעמד מקצוע ההוראה בישראל. המורים עצמם מעידים על כך שהסטטוס המקצועי שלהם נמוך ומביעים חוסר שביעות רצון ממצב העניינים הנוכחי (אופלטקה, 2012). אל כל אלה נוספים מעורבות-יתר של ההורים, היעדר גיבוי של ההנהלה מול ההורים ואקלים בית-ספרי הכולל אלימות, שאינם תורמים – בלשון המעטה – לחוסן ולרווחה הנפשית של המורים, ומורידים את האטרקטיביות של המקצוע (ראמ"ה, 2018). הישגיה הנמוכים של ישראל במבחנים בינלאומיים כדוגמת מבחני PISA ו-TIMSS הובילו אף הם לירידה באמון הציבור במורים, ואלו הפכו בשנים האחרונות לשק החבטות של הציבור הרחב ולאשמים הבלעדיים בהישגיה הירודים של מערכת החינוך. בניגוד ליוקרתו הנמוכה של המקצוע ולחוסר האטרקטיביות שלו, נמצא כי זהו מקצוע שזוכה להערכת החברה בשל תרומתו לחברה (גילת וונגרוביץ, 2018). אחרי עשרות שנים של

מאמצים שלא נשאו פרי להעלאת יוקרתו של מקצוע הוראה, ביניהם וועדות מומחים מקצועיות, דיונים בוועדות הכנסת ומחקרים בתחום, נשאלת השאלה האם מגפה עולמית אחת עשויה להצליח במקום שבו כל אלה נכשלו.

מגפת הקורונה ומעמד המורה

סגירת מוסדות לימוד בכ-200 מדינות ברחבי העולם ומעבר חלקי או מלא להוראה ולמידה מרחוק עקב מגפת הקורונה שינתה באחת את פני ההוראה והלמידה בעולם (United Nations, 2020). גם בישראל נסגרו בתי הספר, והמורים, אשר הוגדרו כעובדים חיוניים, המשיכו ללמד מרחוק ונדרשו לשנות לאלתר ובאופן דרמטי את אופן הוראתם. הלמידה מהבית אפשרה להורים לבחון מקרוב את עבודת המורים, האופן שבו הם מלמדים, והדרך שבה הם מתקשרים עם תלמידיהם ומסייעים להם. הדבר יכול היה להשפיע על הדימוי הציבורי שלהם. בה בעת, נדונה סוגיית סגירת מערכת החינוך בתקופה הקורונה בהרחבה בכלי התקשורת, אשר ידועים כבעלי כוח להשפיע על הלך הרוח הציבורי ועל היחס למעמד המורים בפרט (Hansen, 2009). בתקופה זו נעו דיווחיהם בין חלוקת שבחים למורים על התגייסותם למאמץ לשמור על שגרת לימודים לבין מתקפות והשמצות שכוונו נגד מערכת החינוך עקב חוסר יכולתה לספק חינוך ראוי ונגד המורים עקב חוסר נכונותם לוותר על ימי חופשה כדי לסייע להורים לחזור לעבודה. המתקפות התקשורתיות השוו לא אחת את מדיניות הטיפול של ממשלת ישראל במערכת החינוך לזו של מדינות אחרות, ושידרו בכך מסר מוסווה ולפיו למורים ולמערכת החינוך חשיבות רבה בחינוך הדור הצעיר, ולסגירתם של בתי הספר עשויות להיות השפעות ארוכות טווח על החברה הישראלית (בנק ישראל, 2020).

גורם נוסף שקשור במערכת החינוך ועשוי היה להשפיע על דעת הקהל היה פתיחת תוכניות מזורזות להכשרת מורים שמטרתן הייתה לאפשר לחלק ממפוטרי הקורונה לעבור הסבה מקצועית ולהשתלב במקצוע ההוראה. תוכניות אלו, שנפתחו ביוזמת משרד החינוך ובסיוע לשכת התעסוקה הישראלית, ספגו ביקורת ציבורית קשה שבאה לידי ביטוי בעיתונות היומית ועוד יותר מכך ברשתות החברתיות. הציבור הרחב ועימו אנשי ונשות חינוך הזדעקו וטענו כי יוקרת המקצוע תישחק עוד יותר ותעמיק את משבר האמון הגדול ששורר בין בעלי העניין השונים – משרד החינוך, המורים, ההורים וארגוני המורים. מנגד, מהלך זה של קליטת מפוטרי קורונה בהוראה שידר מסר ברור של יציבות מקצועית ועוגן תעסוקתי.

היציבות שהקנה באותם ימים מקצוע ההוראה לעוסקים בו, מורכבותה של מלאכת ההוראה והעומס הרב שהוטל על המורים בעקבות המשבר עשויים היו להשפיע על הדרך שבה תופס

הציבור הרחב את מעמדם של המורים ואת יוקרתו של מקצוע ההוראה. בעוד סוגיית מעמד המורה ומקצוע ההוראה נחקרו רבות בעבר, למיטב ידיעתנו לא נערך עדיין מחקר מקיף בנושא בעקבות משבר הקורונה.

מטרת המחקר ושאלות המחקר

מטרת המחקר הנוכחי הייתה לבדוק אם חלו בתקופת הקורונה שינויים בדרך שבה הציבור הישראלי בישראל תופס את מעמדו של מקצוע ההוראה ואת מעמדם של המורים, ועד כמה היו שינויים אלה משמעותיים. שאלות המחקר המרכזיות היו:

1. האם חל שינוי בתפיסת הציבור את יוקרתו, תרומתו וחיבתו של מקצוע ההוראה בעקבות משבר הקורונה?
2. האם חל שינוי בתפיסת הציבור את התגמול שמקנה מקצוע ההוראה למורים ואת היציבות התעסוקתית במקצוע?
3. האם חל שינוי בתדמית המורים בעקבות משבר הקורונה?
4. האם חל שינוי באמון הציבור במערכת החינוך ובתפיסותיו את מקצוע ההוראה?
5. האם חל שינוי בתפיסת מעמדו של מקצוע ההוראה בקרב הציבור בעקבות משבר הקורונה ומהם גורמי המאקרו הכלל-מערכתיים שהשפיעו על תפיסות אלו?

שיטת המחקר

במחקר זה אומצה שיטת מחקר זהה כמעט לחלוטין לשיטה ששימשה בסקר הבינלאומי של ה-Global Teacher Status Index (GTSI) משנת 2018, וזאת כדי שאפשר יהיה להשתמש בנתוני הסקר כבסיס לנתונים שייאספו במסגרת המחקר הנוכחי.

המדגם

המחקר כלל 1,130 משתתפים בגילאי 18-64 מתוך האוכלוסייה הכללית, שאותרו בדגימת שכבות, ומהווים מדגם ארצי מייצג מבחינת מגזר, מגדר, גיל ואזור גיאוגרפי. טעות הדגימה היא של ± 3.1 ברווח בר סמך של 95%. המדגם כלל 81.7% יהודים ($N=922$) ו-18.3% ערבים ($N=207$) כולל מוסלמים, נוצרים ודרוזים (נבדק אחד הגדיר עצמו כחסר דת). 47.6% מן הנדגמים היו גברים

(N=538) ו-52.4% נשים (N=592). ההתפלגות הגילאית הייתה: בני 18 עד 24 (9.9%), בני 25 עד 34 (27.8%), בני 35 עד 44 (24.8%), בני 45 עד 54 (21.1%) ובני 55 עד 64 (16.4%). הנבדקים מתגוררים בכל רחבי הארץ כולל אזור הצפון (35.2%), אזור המרכז (44.4%), אזור הדרום (17.5%) ואזור יהודה ושומרון (2.8%). בקרב הנבדקים היהודים, 46.7% הגדירו עצמם כחילוניים (N=432), 35.4% כמסורתיים (N=327), 9.9% כדתיים (N=91) ו-8% כחרדים (N=74).

מתוך 1130 המשתתפים, 30.3% היו רווקים (N=342), 61.5% נשואים (N=695), 7.5% גרושים (N=8) ו-0.7% אלמנים (N=8). רמות ההשכלה התפלגו לבעלי השכלה יסודית בלבד (0.6%), השכלה תיכונית (24.7%), השכלה על-תיכונית (22.7%), בעלי תואר ראשון (36.4%) ובעלי תואר שני ומעלה (15.6%). אשר להכנסה ביחס להכנסה הממוצעת במשק הישראלי, 7.7% דיווחו על הכנסה גבוהה בהרבה מהממוצע, 18.2% על הכנסה גבוהה מהממוצע, 26.5% על הכנסה ממוצעת, 20.1% על הכנסה נמוכה מהממוצע ו-27.5% דירגו את הכנסתם כנמוכה בהרבה יותר מהממוצע.

כלי המחקר והליך המחקר

כלי המחקר היה שאלון דיווח עצמי אנונימי שהועבר אל המשתתפים באופן מקוון על ידי מכון סקרים מקצועי במחצית הראשונה של חודש אפריל 2021, לאחר הסגר השלישי ועם פתיחתו ההדרגתית של המשק וחזרה חלקית ללימודים בבתי הספר. פיתוח השאלון מתואר בהרחבה בדוח הטכני המצורף למחקר זה (דוניצה-שמידט, רמות וזוובסקי, 2021). השאלון כלל 102 פריטים בסך הכול אך מאמר זה יתמקד רק בפריטים הרלוונטיים למאמר זה.

שני סוגי פריטים בדיקו אם חל שינוי במעמד המורה בעקבות משבר הקורונה. הסוג הראשון כלל פריטים שהועתקו כלשונם משאלון ה-GTSI ואפשרו להשוות בין דפוס התשובות של הציבור בישראל בשנת 2018 וב-2021 ולבדוק אם חל שינוי בין השנים. הסוג השני כלל שאלות שנבנו במיוחד לצורך המחקר הנוכחי ובהן התבקשו המשתתפים לענות ישירות אם חל לדעתם שינוי במעמד המורה בעקבות משבר הקורונה, ואם כן, מה היה כיוון השינוי (ירידה או עלייה). סולם התשובות בכל הפריטים הללו היה בן 5 דרגות: 1=הרבה פחות מאשר לפני הקורונה, 2=פחות מאשר לפני הקורונה, 3=באותה מידה כמו בתקופת הקורונה/ללא שינוי, 4=יותר מאשר לפני הקורונה, 5=הרבה יותר מאשר לפני הקורונה. בעת ניתוח הנתונים קובצו חמשת הערכים לשלושה בלבד = יותר (4+5), ללא שינוי (3), ופחות (1+2). להלן פירוט השאלות שאליהן התייחסנו בפרק הממצאים וזאת בהלימה לשאלות המחקר.

יוקרה, תרומה וחשיבות מקצוע ההוראה בעקבות משבר הקורונה

1. **הערכת מקצוע ההוראה (GTSI)** – הנבדקים התבקשו לדרג את 14 המקצועות הבאים בסדר עולה, מהמקצוע המוערך ביותר (14) למקצוע שההערכה אליו היא הקטנה ביותר (1): מורה בבית ספר יסודי, מורה בבית ספר על-יסודי, מנהל בית ספר, רופא, שוטר, עורך דין, מהנדס, מנהל בשלטון המקומי, רואה חשבון, ספרן, יועץ ארגוני, אח (בבית חולים), עובד סוציאלי ומעצב אתרי אינטרנט.
2. **הערכת מקצוע ההוראה** – ארבעה פריטים בחנו את המידה שבה מקצוע ההוראה נתפס בתקופת הקורונה כבעל חשיבות ותרומה לחברה וכמוערך ובעל יוקרה בהשוואה למקצועות אחרים.

התגמול שמקנה מקצוע ההוראה למורים והיציבות התעסוקתית במקצוע

1. **התגמול שמקנה המקצוע (GTSI)** – דירוג 14 המקצועות הנ"ל בסדר עולה, מהמקצוע המתגמל ביותר (14) למקצוע שהתגמול בו הוא הקטן ביותר (1).
2. **היציבות התעסוקתית במקצוע** – פריט אחד שבחן את המידה שבה מקצוע ההוראה נתפס כמקנה יציבות תעסוקתית בתקופת הקורונה.

תדמית המורים

1. **תפיסת הציבור את המורים (GTSI)** – עשרה צמדים של מילים המתארות את המורים באופן דיכוטומי ומשקפות עמדות חיוביות או שליליות כלפי המורים, כגון, עצלים לעומת עובדים קשה, מעוררי אמון לעומת לא מעוררי אמון. לבחירת התיאור המתאים מתוך כל צמד הוקצבו עד עשר שניות כדי שהתגובות יהיו ספונטניות ככל האפשר. שאלה נוספת שנגעה לעמדות הציבור כלפי המורים הייתה "באיזו מידה תעודד את ילדך להיות מורה?". אפשרויות התשובה נעו על סולם ליקרט בן חמש דרגות בין "מעודד בוודאות" לבין "לא מעודד בוודאות".
1. **תפיסות הציבור את המורים** – 13 פריטים בחנו את המידה שבה המורים נתפסים בעקבות הקורונה כבעלי ידע, יכולות, שליטה טכנולוגית וסמכות בתחומם, יצירתיים, גמישים ובעלי מוטיבציה וכן את היותם דמויות משמעותיות עבור תלמידיהם, מקדמים למידה ועונים על צורכיהם החברתיים והרגשיים של התלמידים.

אמון הציבור במערכת החינוך ותפיסותיו את מקצוע ההוראה

1. אמון הציבור באיכותה של מערכת החינוך (GTSI) – היבט זה נמדד באמצעות השאלה "באיזו מידה אתה סבור שמערכת החינוך מעניקה לילדים בישראל חינוך טוב או חינוך לקוי"? התשובות נעו על סולם בן 10 דרגות: 1=חינוך לקוי ביותר ו-10=חינוך מעולה.
2. תפיסות הציבור את מקצוע ההוראה – שבעה פריטים בחנו את המידה שבה עבודת ההוראה נתפסת בעקבות משבר הקורונה כקשה, עמוסה, תובענית, מחייבת למידה, גמישות ויכולת עמידה בלחצים וכמאפשרת חופש פעולה.

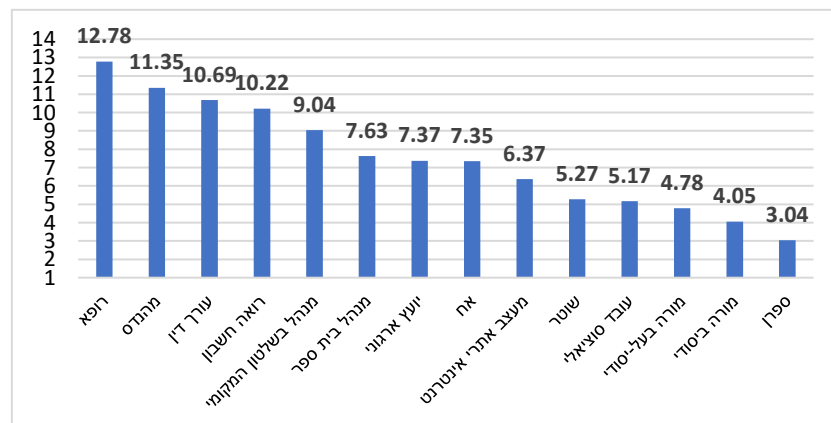
מעמדו של מקצוע ההוראה בעקבות משבר הקורונה וגורמי המאקרו המשפיעים על כך

1. מעמדו של מקצוע ההוראה – שאלה אחת בדקה אם ובאיזו מידה השתנה מעמדו של המקצוע בתקופת הקורונה.
2. גורמי מאקרו מערכתיים – שמונה גורמים שהיו עשויים להשפיע על מעמדו של מקצוע ההוראה בעיני הציבור בתקופת הקורונה. הם כללו את המעבר להוראה מרחוק, חשיפת ההורים למתרחש בכיתה בעת ההוראה המקוונת, הכיסוי התקשורתי שניתן לסגירת מערכת החינוך ופתיחתה בתקופת הקורונה, ההשוואה של הנעשה בישראל לנעשה במערכות חינוך אחרות בעולם, פיצול הכיתות לקפסולות, פתיחת תוכניות מזוזות להכשרת מורים עבור מפוטרי קורונה ושילובם המיידי בהוראה בבתי הספר.

ממצאים

היוקרה החשיבות והתרומה של מקצוע ההוראה בעיני הציבור הישראלי בעקבות הקורונה

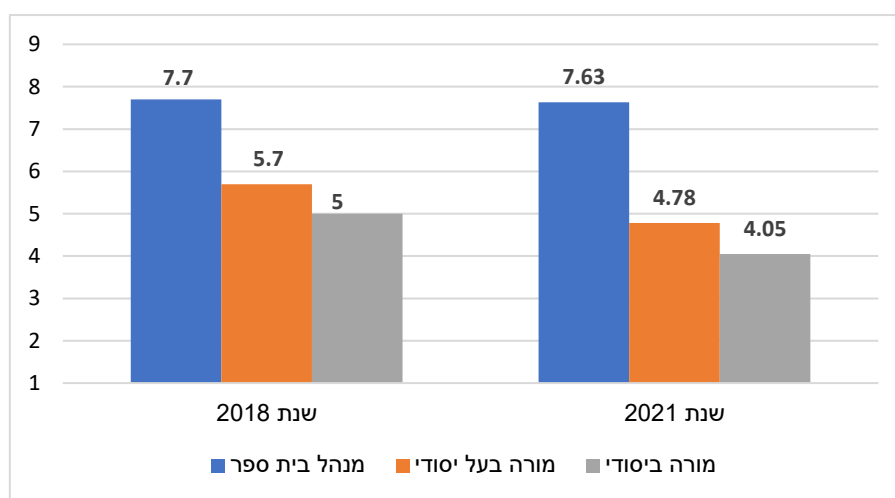
תרשים מספר 1 מציג את דירוג המידה שבה העריך הציבור את כל 14 המקצועות במחקר הנוכחי.

תרשים 1: דירוג המקצועות על פי מידת ההערכה אליהם בציבור הישראלי (2021)

תרשים 1 מלמד כי מורי בית הספר היסודי ($M=4.05$; $SD=2.56$) והעל-יסודי ($M=4.78$, $SD=2.54$) דורגו במקומות נמוכים ביותר ביחס ליתר המקצועות, ומקצוע הספרנות היה היחיד שדורג נמוך מהם ($M=3.04$, $SD=2.58$). מנהל בית ספר דורג באמצע הסולם ובמקום גבוה יחסית למקצועות אחרים ($M=7.63$, $SD=2.70$).

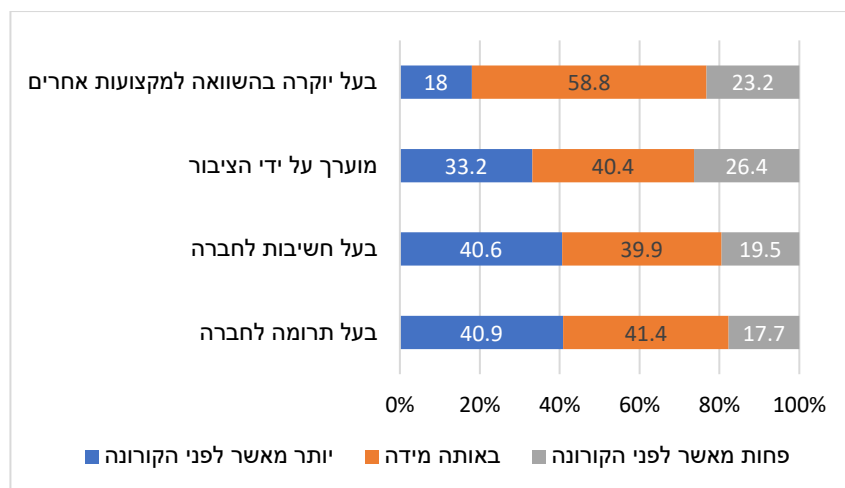
תרשים מספר 2 מציג את מידת ההערכה למורים כפי שעלתה במחקר הנוכחי (2021) לעומת דירוגם בסקר הבינלאומי שנערך בשנת 2018.

תרשים 2: הערכת הציבור את המורים והמנהלים בשנת 2021 לעומת שנת 2018

בהשוואה בין שתי השנים ניכרת ירידה קלה אך מובהקת בהערכת שרחש הציבור למורים בבית הספר היסודי ($t=8.29$; $p<.001$; Cohen's $d=0.37$) ובבית הספר העל-יסודי ($t=8.10$; $p<.001$; Cohen's $d=0.36$). לא נמצא הבדל מובהק בהערכת הציבורית למנהלי בתי הספר בשתי השנים.

תרשים מספר 3 מציג את הפריטים שבחנו את המידה שבה מקצוע ההוראה נתפס כבעל חשיבות בחברה, כבעל תרומה לחברה, כמוערך וכבעל יוקרה לעומת מקצועות אחרים.

תרשים 3 : הערכת מקצוע ההוראה בתקופה שלפני הקורונה ואחריה

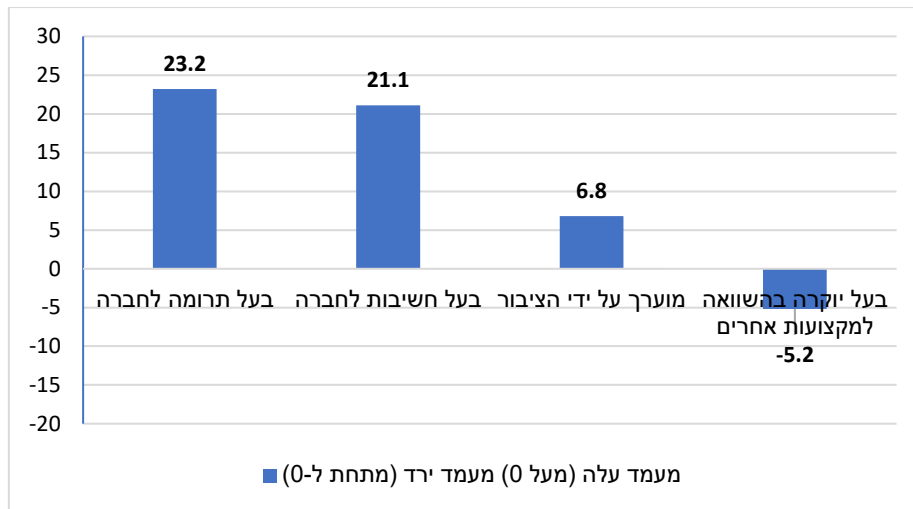
תרשים 3 מצביע על כך שהתפיסה השלטת בקרב הציבור היא כי לא חל שינוי באופן שבו נתפס מקצוע ההוראה בתקופה שלפני משבר הקורונה ואחריו.

לוח 1 ותרשים 4 מציגים את ההפרש באחוזים בין הנבדקים שסברו שמעמד מקצוע ההוראה עלה בהשוואה לתקופה שלפני הקורונה לעומת אלה שסברו שמעמד המורה ירד בהשוואה לתקופה שלפני משבר הקורונה. ציון חיובי (מעל 0) מצביע על תפיסה חיובית יותר. ציון שלילי (מתחת ל-0) מצביע על תפיסה שלילית יותר בהשוואה לתקופה שלפני משבר הקורונה.

לוח 1 : ההפרש באחוזים בין אלה שסברו שמעמד מקצוע ההוראה עלה לעומת אלה שסברו שמעמדו ירד

הפרש (%)	ירידה במעמד (%)	עליה במעמד (%)	
23.2%	17.7%	40.9%	בעל תרומה לחברה
21.1%	19.5%	40.6%	בעל חשיבות לחברה
6.8%	26.4%	33.2%	מוערך על ידי הציבור
-5.2%	23.2%	18%	בעל יוקרה בהשוואה למקצועות אחרים

הפרש : ציון מעל 0 – עליה במעמד ; ציון מתחת ל-0 – ירידה במעמד

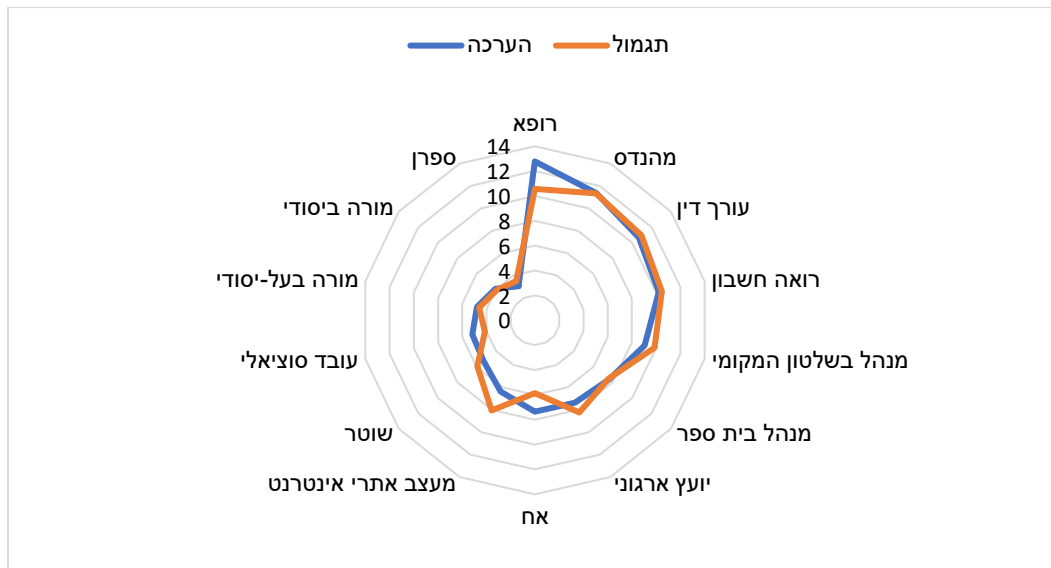

תרשים 4: מעמד מקצוע ההוראה בהשוואה לתקופה שלפני משבר הקורונה

לאחר הפחתת הנבדקים שסברו שלא חל שינוי באופן שבו נתפס מקצוע ההוראה בעקבות משבר הקורונה, ניתן לראות כי גם פה חלה ירידה קלה בתפיסת יוקרת המקצוע בהשוואה למקצועות אחרים. עם זאת, אחוז גבוה יותר בקרב הציבור הישראלי סבור שתרומת המקצוע וחשיבותו לחברה גדלו לאחר המשבר.

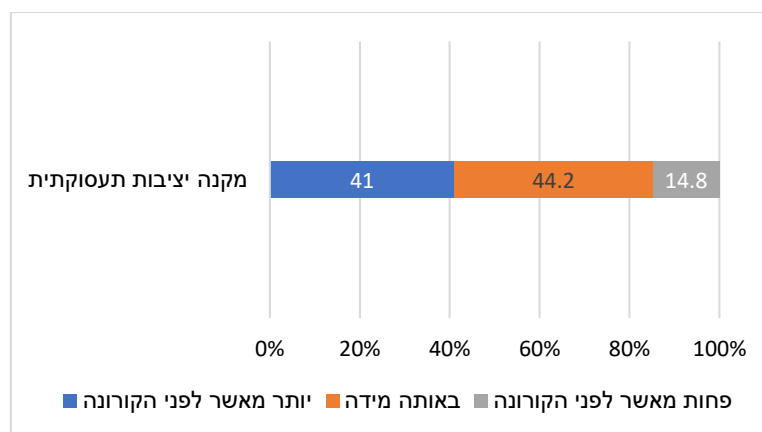
תפיסות הציבור הישראלי את היציבות התעסוקתית והתגמול שמקנה מקצוע ההוראה בעקבות הקורונה

דירוג 14 המקצועות על פי התגמול שהם מבטיחים לעוסקים בהם התברר כדומה מאוד לדירוג מידת ההערכה שהציבור רוחש למקצועות השונים. בבדיקת הקשר בין השניים באמצעות מתאם פירסון התקבל מקדם מתאם מובהק וגבוה מאוד בעוצמתו ($t=0.94$; $p<.001$). גם פה דורגו המורים בבית הספר היסודי ($M=3.92$, $SD=2.70$) והעל-יסודי ($M=4.60$, $SD=2.63$) במקומות הנמוכים ביותר אחרי מקצוע הספרן שיצא במקום האחרון ($M=3.49$, $SD=3.02$). עובד סוציאלי ($M=4.13$, $SD=3.01$) דורג מעל מורה ביסודי אך מתחת למורה בעל-יסודי. מנהל בית ספר דורג במקום גבוה יותר מזה של המורים והממוצע שלו עמד על 7.55 עם סטיית תקן של 2.66. תרשים 5 מציג את הקשר בין הערכת המקצועות לבין התגמול באותם מקצועות על פי תפיסת הציבור.

תרשים 5: קשר בין הערכת מקצוע ההוראה לבין תגמול

תרשים 6 מציג את עמדות הציבור בנוגע ליציבות התעסוקתית שהקנה מקצוע ההוראה בתקופת הקורונה בהשוואה לתקופה שלפני פרוץ המשבר.

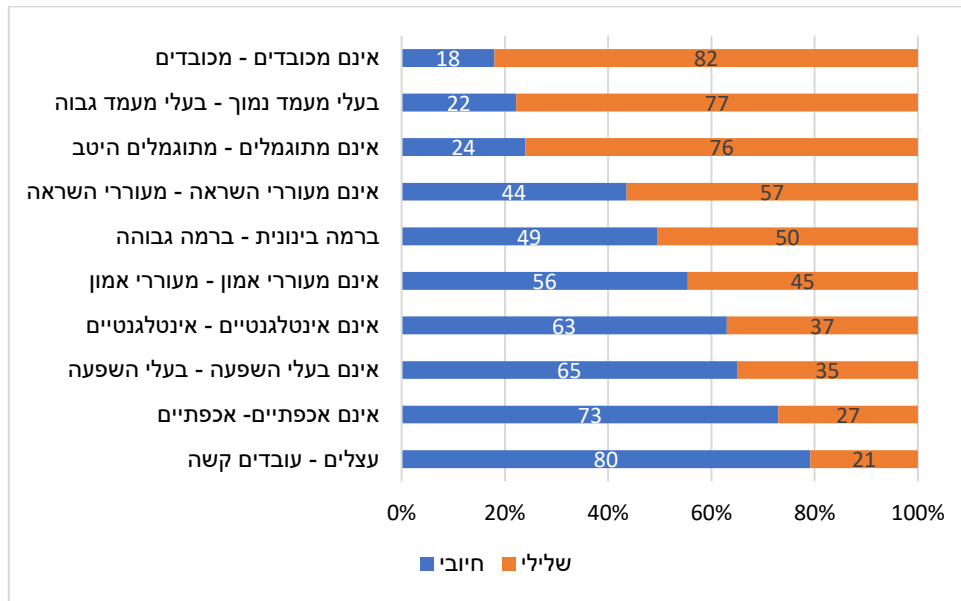

תרשים 6: מקצוע ההוראה כמקנה יציבות תעסוקתית בהשוואה לתקופה שלפני הקורונה

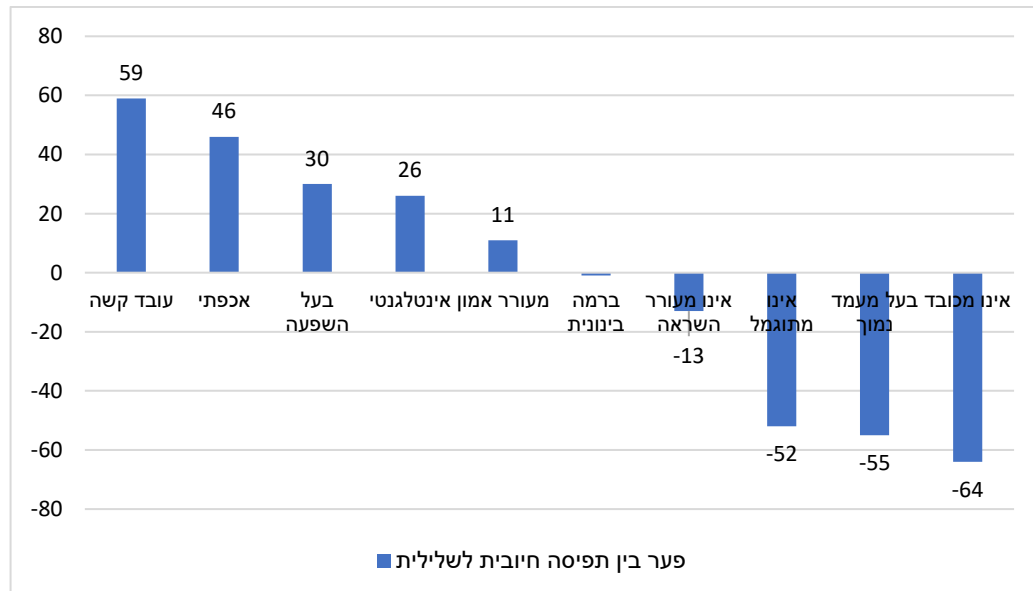
על פי תרשים 6, הציבור הישראלי נחלק ברובו לשתי קבוצות: אלו שסבורים שלא חל שינוי ביציבות התעסוקתית שמקנה מקצוע ההוראה בעקבות משבר הקורונה (44.2%) ולעומתם אחוז דומה (41%) שסבור שהמקצוע דווקא מקנה יציבות תעסוקתית רבה יותר. אחוזים בודדים סבורים שהיציבות שמקנה המקצוע פחותה בעקבות משבר הקורונה. ההפרש בין שתי הקבוצות עמד על 26.2% בכיוון החיובי שעשוי להצביע על תפיסה חיובית יותר בקרב הציבור ביחס ליציבות התעסוקתית שמעניק מקצוע ההוראה.

תפיסות הציבור הישראלי את המורים בעקבות משבר הקורונה

תרשים 7 מציג את התפלגות התשובות החיוביות והשליליות של הציבור בכל אחד מעשרת צמדי המילים המתארים את המורים. תרשים 8 מתאר את ההפרש בין שיעור התפיסות החיוביות והשליליות בכל אחד מצמדי המילים. הפרש בכיוון החיובי (מעל 0) מעיד על תפיסות חיוביות רבות יותר. הפרש בכיוון השלילי (מתחת ל-0) מעיד על תפיסות שליליות רבות יותר.

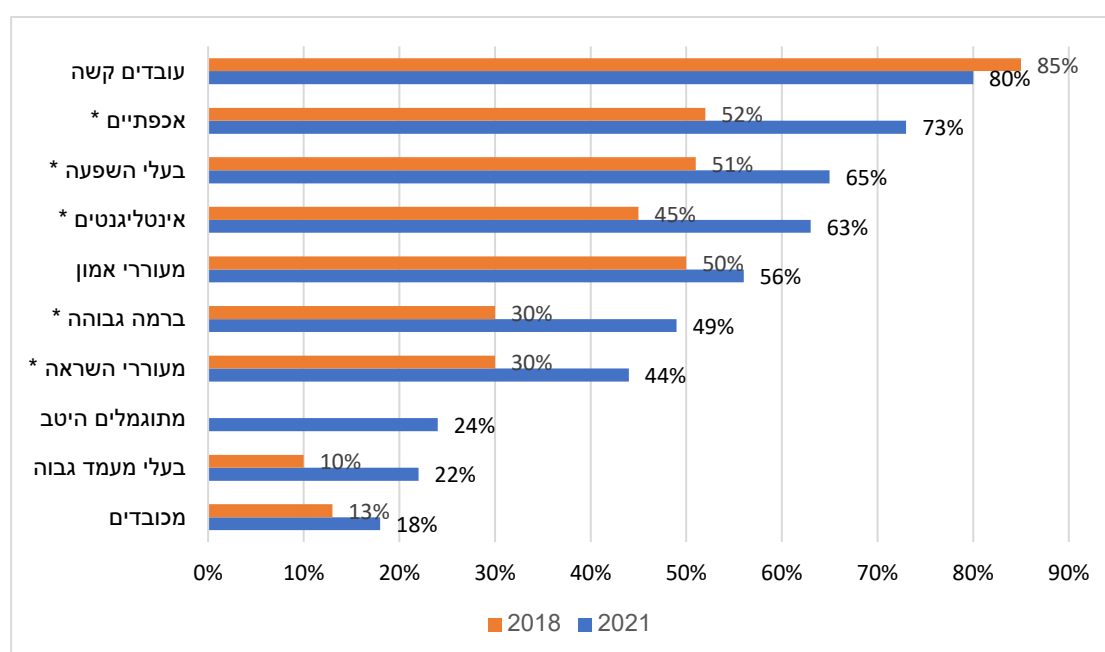
תרשים 7: התפלגות התפיסות לגבי המורים בישראל

תרשים 8: תפיסות לגבי המורים – הפרש בין תפיסות חיוביות לשליליות

תרשימים 7 ו-8 מצביעים על כך שהמורים נתפסים בעיני הציבור כמי שעובדים קשה, אכפתיים, בעלי השפעה, אינטליגנטיים ומעוררי אמון. עם זאת, הם נתפסים ככאלה שאינם זוכים לכבוד, בעלי מעמד נמוך, אינם מתוגמלים כראוי ואינם מעוררים השראה. הדעות לגבי השאלה אם המורים הם ברמה בינונית או גבוהה היו חלוקות.

תרשים 9 משווה בין ההערכה הציבורית שלה זכו המורים בישראל בשנת 2021 ובין ההערכה שלה זכו בשנת 2018 על פי סקר ה-GTISI. ההבדלים בין השנים נבדקו באמצעות מבחני חי בריבוע. הבדלים מובהקים מצוינים בתרשים בכוכבית.

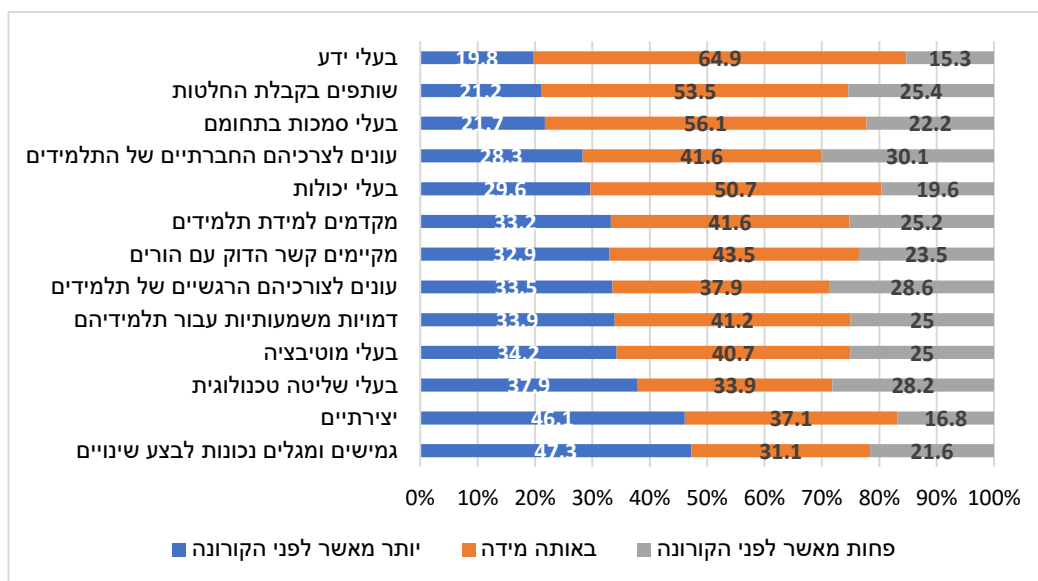

תרשים 9: הערכת הציבור את המורים בישראל – לעומת 2018 לעומת 2021
(*=הבדל מובהק)

בהשוואה לשנת 2018, חלה עלייה חיובית מובהקת בחמישה היבטים של תפיסות הציבור את המורים. בשנת 2021 רואים אותם כיותר אכפתיים ($\chi^2=9.41$; $p<.01$), בעלי רמה אישית גבוהה ($\chi^2=7.55$; $p<.01$), אינטליגנטיים ($\chi^2=6.52$; $p<.01$), בעלי השפעה ($\chi^2=4.20$; $p<.05$) ומעוררי השראה ($\chi^2=4.20$; $p<.05$). לא נמצאו הבדלים מובהקים בין שנת 2018 לבין שנת 2021 בתפיסת הכבוד והמעמד שלהם זוכים המורים (שנותרו נמוכים), במידת האמון שהם מעוררים (שנותרה בינונית) ובמידת השקעתם בעבודה (שנותרה גבוהה כבעבר). לא ניתן להשוות את סוגיית התגמול שכן זו אינה נכללת בדוח הבינלאומי.

העלייה החיובית המובהקת בחמישה מתוך עשרה היבטים באה לידי ביטוי גם במדד הכולל "סטטוס מורים" המבוסס על כל עשרת הפריטים הנ"ל. בחישוב המדד נלקח בחשבון גם משך הזמן שנדרש למשתתפים כדי להגיב על הפריט ולבחור את תשובתם (Dolton & De Vries, 2019). בהסתמך על חישוב זה, הממוצע הארצי שהתקבל במחקר הנוכחי עמד על 49.82 (סטיית תקן 14.80) לעומת ממוצע של 38 בסקר הבינלאומי לשנת 2018.

בתרשים מספר 10 מוצגות תפיסותיו של הציבור בישראל את המורים כפי שעלו בבדיקת הפריטים הישירים. בלוח 3 ובתרשים 11 מוצגים אחוזי ההפרשים בין הציבור המחזיק בתפיסות חיוביות לעומת זה המחזיק בתפיסות שליליות ביחס למורים.

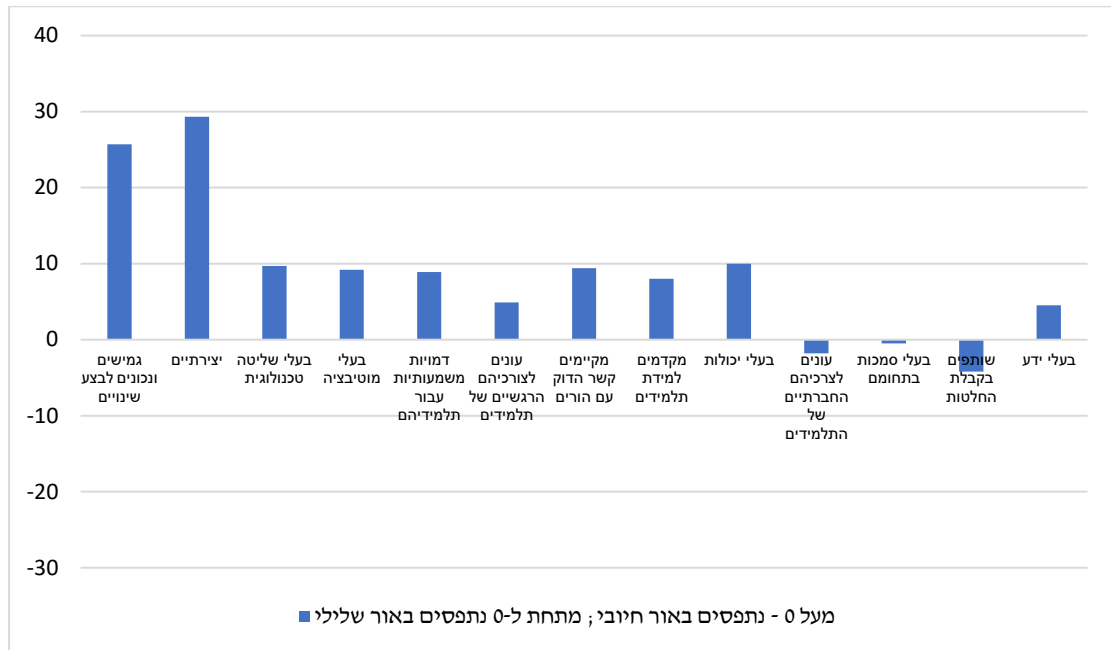

תרשים 10 : כיצד נתפסים המורים בעיני הציבור בהשוואה לתקופה שלפני הקורונה

לוח 3 : הפרש אחוזי בין הציבור שמחזיק בתפיסות חיוביות לעומת זה שמחזיק בתפיסות שליליות

הפרש (%)	ירידה במעמד (%)	עליה במעמד (%)	
25.7	21.6	47.3	גמישים ומגלים נכונות לבצע שינויים
29.3	16.8	46.1	יצירתיים
9.7	28.2	37.9	בעלי שליטה טכנולוגית
9.2	25	34.2	בעלי מוטיבציה
8.9	25	33.9	דמויות משמעותיות עבור תלמידיהם
4.9	28.6	33.5	עונים לצורכיהם הרגשיים של תלמידים
9.4	23.5	32.9	מקיימים קשר הדוק עם הורים
8	25.2	33.2	מקדמים למידת תלמידים
10	19.6	29.6	בעלי יכולות
-1.8	30.1	28.3	עונים לצרכיהם החברתיים של התלמידים
-0.5	22.2	21.7	בעלי סמכות בתחומם
-4.2	25.4	21.2	שותפים בקבלת החלטות
4.5	15.3	19.8	בעלי ידע

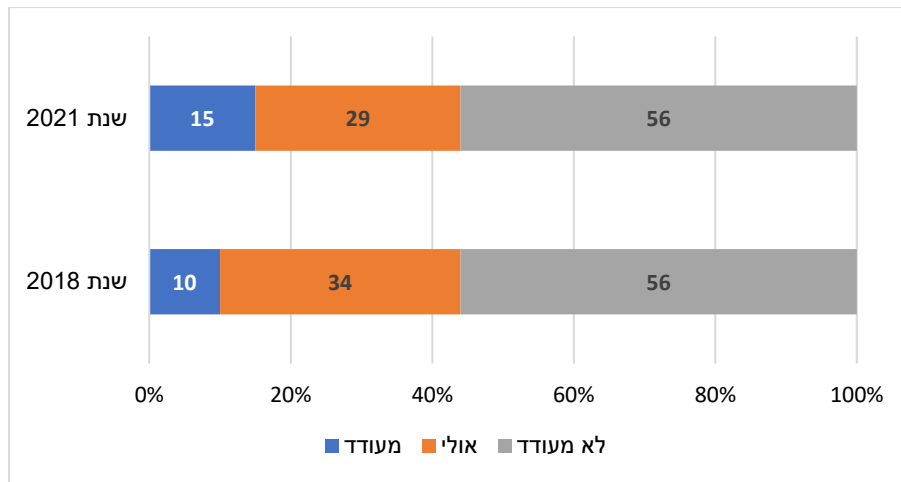
הפרש: ציון מעל 0 – עליה במעמד; ציון מתחת 0 – ירידה במעמד

תרשים 11: כיצד נתפסים המורים בהשוואה לתקופה שלפני הקורונה

תרשים 10 ותרשים 11 מראים שלא חל שינוי באופן שבו נתפסים המורים בעקבות הקורונה על פי רוב המדדים. רק בשני מדדים ניכר שינוי בולט לטובה: גמישות המורים ונכונותם לבצע שינויים והיצרניות שלהם. בעקבות הקורונה נמצאה עליה חיובית קלה גם בתפיסת הציבור את יכולותיהם של המורים, את שליטתם הטכנולוגית, את המוטיבציה שלהם, ואת מידת הקשר ההדוק שלהם עם הורים. בשאר ההיבטים לא חל שינוי בתפיסת הציבור וההבדלים בהם היו פחותים מעשרה אחוזים. במילים אחרות, לא נמצאו הבדלים בעקבות הקורונה בבדרך שבה הציבור תופס את הידע של המורים, את המידה שבה הם מקדמים למידה ועונים לצורכיהם הרגשיים והחברתיים של התלמידים ואת היותם שותפים בקבלת החלטות.

תרשים 12 מציג את התפלגות התשובות על השאלה אם המשתתפים יעודדו את ילדיהם להיות מורים בשנת 2018 ובשנת 2021. כפי שניתן לראות, דפוס התשובות זהה כמעט לחלוטין בשתי השנים ולא נמצא ביניהן הבדל מובהק ($\chi^2=1.40$; $p>.05$). למעלה מחמישים אחוז מהציבור ציינו כי לא היו מעודדים את ילדיהם להיות מורים ורק 10% עד 15% היו מעודדים את ילדיהם בוודאות להיות מורים.

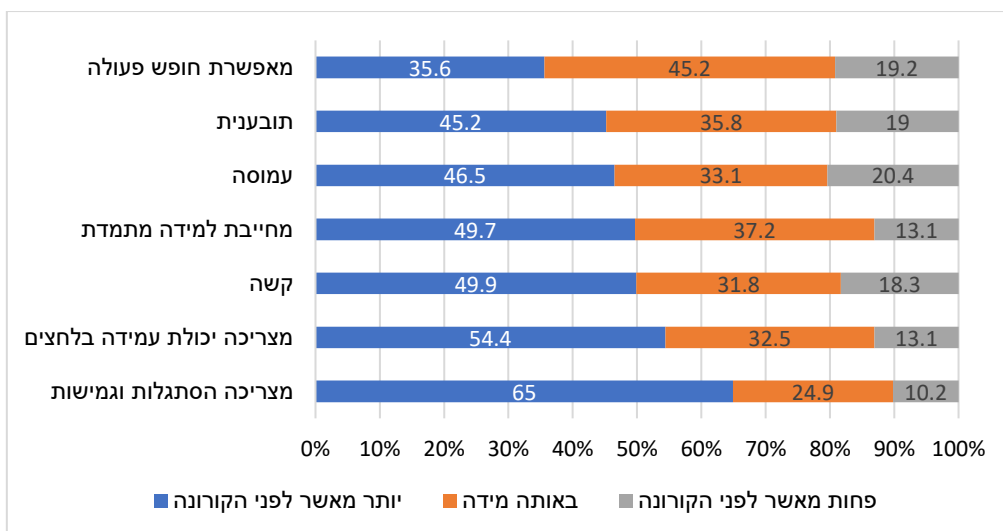
תרשים 12: האם תעודד את ילדך להיות מורה?

אמון הציבור במערכת החינוך ותפיסותיו את מקצוע ההוראה בעקבות משבר הקורונה

תפיסת איכות מערכת החינוך בעיני הציבור נמדדה כאמור באמצעות השאלה הבאה אשר נלקחה מתוך הסקר הבינלאומי: "באיזו מידה אתה סבור שמערכת החינוך מעניקה לילדים בישראל חינוך טוב או חינוך לקוי?" תשובות הנבדקים נעו על פני סולם של 10 דרגות שבו 10 משמעו חינוך מעולה ואלו 0 משמעו חינוך לקוי ביותר. תשובות הציבור נעו בטווח שבין 0 ל-10, והממוצע היה 5.28 (סטיית תקן 2.37). ממוצע כזה מצביע על אמון בינוני בלבד באיכות החינוך שמערכת החינוך מספקת. לא חל שינוי משמעותי בתפיסות הציבור לגבי איכות החינוך שמערכת החינוך מעניקה בהשוואה לשנת 2018, שבה עמד הממוצע על 5.1 ($t=.03$; $p>.05$).

אמון הציבור באיכותה של מערכת החינוך ובחינוך שמקבלים ילדיו נמצא קשור באופן מובהק לדרך שבה תופס הציבור הישראלי את המורים, למעט בסוגיית התגמול. ככל שתפיסות הציבור את המורים טובות יותר, כך הוא מאמין במערכת החינוך ובמורים וסומך יותר על כך שיספקו חינוך איכותי. קשרים חזקים במיוחד נמצאו בין מידת אמון הציבור לבין המידה שבה הוא סבור שהמורים מעוררי אמון ($r=.42$; $p<.001$), אינטליגנטיים ($r=.37$; $p<.001$), אכפתיים ($r=.36$; $p<.001$) ומעוררי השראה ($r=.36$; $p<.001$).

תרשים 13 מציג את תפיסות הציבור ביחס להיבטים שונים של מקצוע ההוראה והמידה שבה השתנו, אם בכלל, בעקבות משבר הקורונה. לוח 4 ותרשים 14 מציגים את ההפרשים בין אחוז הנבדקים שסברו שהקורונה הובילה לעלייה בהיבטים שנבדקו לעומת אחוז הנבדקים שסברו שהקורונה הובילה לירידה בהיבטים אלו.

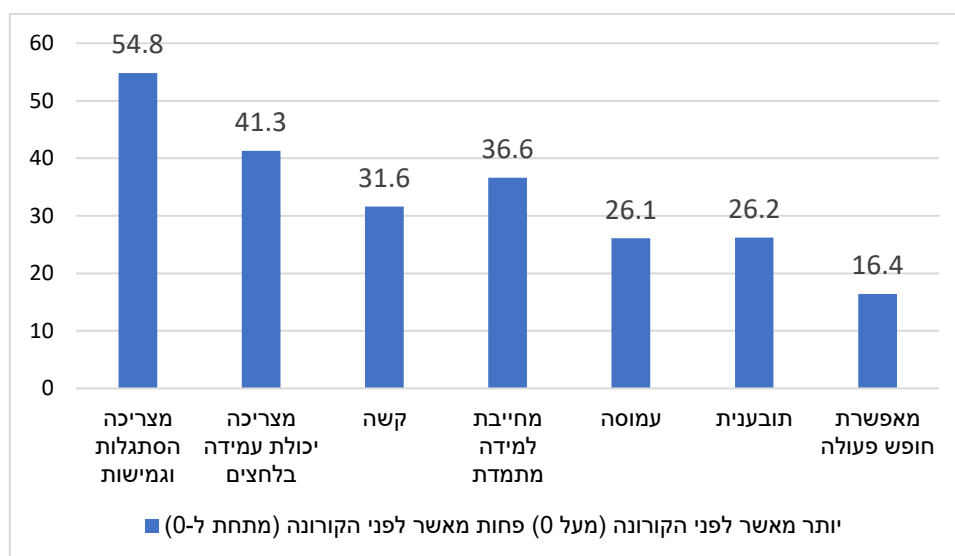

תרשים 13: תפיסת הציבור את עבודת ההוראה בהשוואה לתקופה שלפני הקורונה

לוח 4: אחוזי הפרש בין המשתתפים שסברו שהקורונה הובילה לעלייה לעומת ירידה בהיבטים השונים בעבודת ההוראה

הפרש (%)	ירידה במעמד (%)	עליה במעמד (%)	
54.8	10.2	65	מצריכה הסתגלות וגמישות
41.3	13.1	54.4	מצריכה יכולת עמידה בלחצים
31.6	18.3	49.9	קשה
36.6	13.1	49.7	מחייבת למידה מתמדת
26.1	20.4	46.5	עמוסה
26.2	19	45.2	תובענית
16.4	19.2	35.6	מאפשרת חופש פעולה

הפרש: ציון מעל 0 – עליה במעמד; ציון מתחת 0 – ירידה במעמד

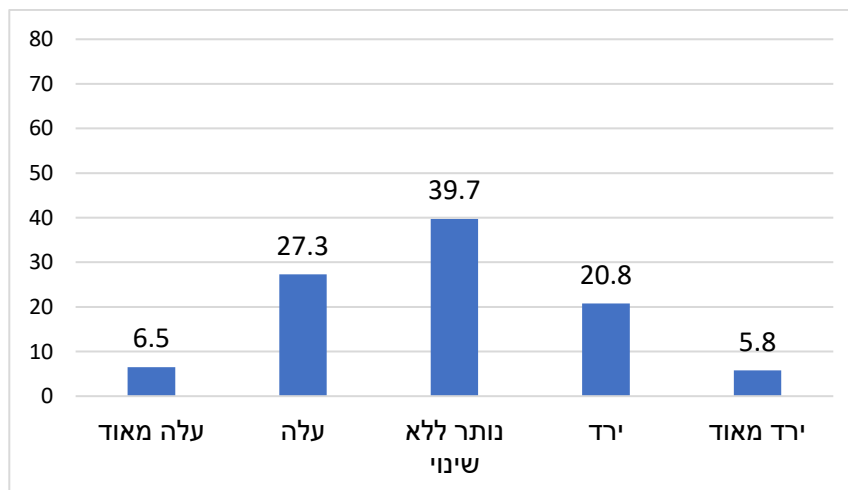

תרשים 14: כיצד נתפסת עבודת ההוראה בהשוואה לתקופה שלפני הקורונה

בעקבות משבר הקורונה חל שינוי בדרך שבה תופס הציבור את מאפייני עבודת ההוראה, והיא נתפסת עתה כמצריכה מידה רבה יותר של הסתגלות, גמישות ויכולת עמידה בלחצים, כמו גם כקשה, עמוסה ותובענית יותר, וכמחייבת למידה רבה יותר. השינוי הקטן ביותר חל בתפיסת עבודת ההוראה כמאפשרת חופש פעולה כאשר ניתן לראות בתרשים 13 שרוב הציבור (45.2%) סבור שלא חל שינוי בהיבט זה.

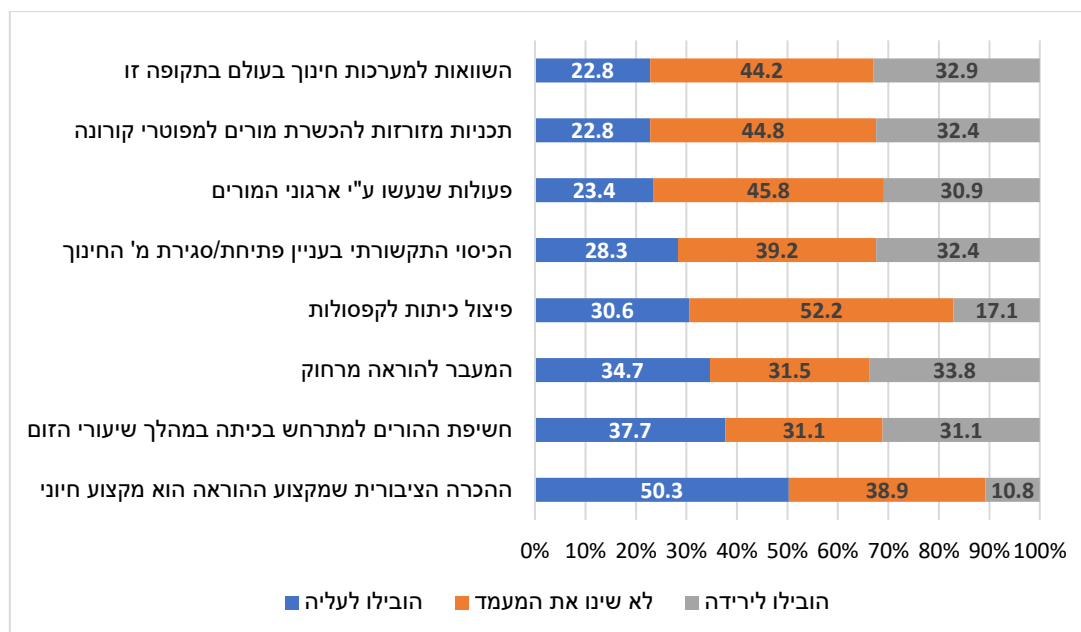
שינוי בתפיסת מעמד מקצוע ההוראה בקרב הציבור וגורמי המאקרו שהשפיעו עליו

תרשים 15 מציג את התפלגות תשובות המשתתפים על השאלה "באיזו מידה חל שינוי במעמדו של מקצוע ההוראה בתקופת הקורונה?" 39.7% מהמשיבים טענו שלא חל כל שינוי במעמדו של מקצוע ההוראה, 33.8% סברו שחלה עלייה במעמדו ו-26.6% סברו שחלה ירידה במעמדו. ההפרש הנמוך – 7.2% בלבד – בין הטוענים לעלייה ובין הטוענים לירידה במעמד המקצוע מעיד כי לא חל שינוי משמעותי בתפיסת מעמד המורה בקרב הציבור בכללותו.

תרשים 15 : מעמדו של מקצוע ההוראה בתקופת הקורונה

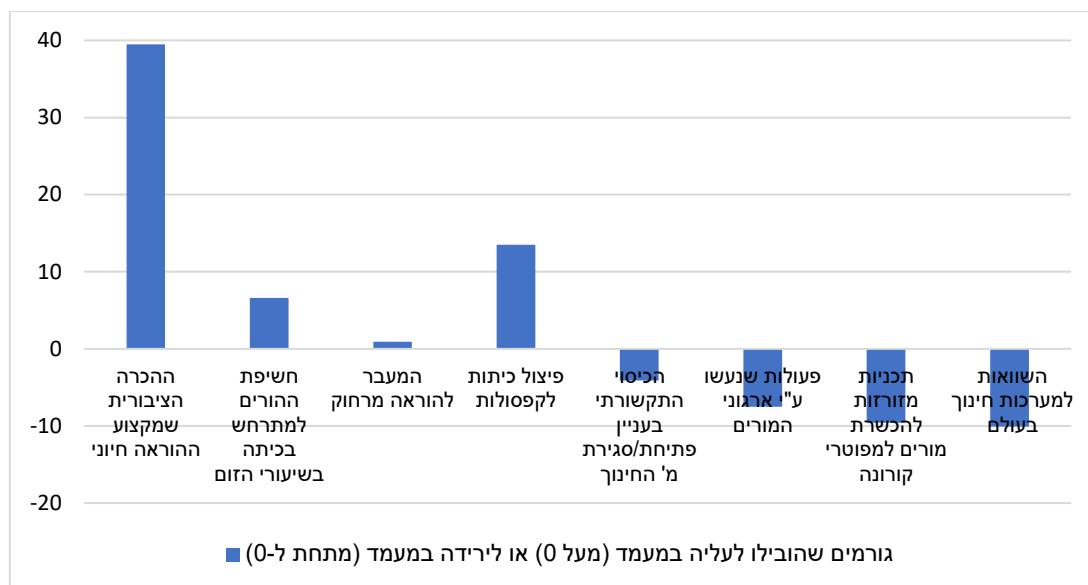
תרשים 16 מציג את התפלגות תשובות המשתתפים בנוגע לגורמי המאקרו הכלל-מערכתיים שבעיני הציבור היו עשויים להשפיע על מעמד מקצוע ההוראה בתקופת הקורונה. לוח 5 ותרשים 17 מציגים את הפערים באחוזים בין אלה שסברו שאותם גורמים הובילו לעלייה לבין אלה שסברו שהגורמים הללו הובילו לירידה במעמד המורה.

תרשים 16: גורמי המאקרו שהובילו לעליה או לירידה במעמד מקצוע ההוראה בתקופת הקורונה

לוח 5: אחוזי העונים שסברו שגורם המאקרו הוביל לעלייה או לירידה במעמד המורה, וההפרש ביניהם

הפרש (%)	הוביל לירידה (%)	הוביל לעליה (%)	
39.5	10.8	50.3	הכרה ציבורית בכך שמקצוע ההוראה חיוני
6.6	31.1	37.7	חשיפת ההורים למתרחש בכיתה במהלך שיעורי הזום
0.9	33.8	34.7	המעבר להוראה מרחוק
13.5	17.1	30.6	פיצול הכיתות לקפסולות
-4.1	32.4	28.3	הכיסוי התקשורתי בעניין סגירת/פתיחת מערכת החינוך
-7.5	30.9	23.4	פעולות שנעשו על ידי ארגוני המורים
-9.6	32.4	22.8	פתיחת תוכניות הכשרת מורים מזורזות למפוטרי קורונה
-10.1	32.9	22.8	השוואה למערכות חינוך בעולם בתקופה זו

תרשים 17: גורמי מאקרו שהובילו לעליה במעמד או לירידה במעמד מקצוע ההוראה

ניתן לראות שגורם המאקרו העיקרי שהוביל לעלייה במעמד המורה הוא ההכרה הציבורית בחיוניות מקצוע ההוראה. פיצול הכיתות לקפסולות וחשיפת ההורים למתרחש בכיתה העלו גם הם במידה מסוימת את מעמד המורה. מנגד, מספר גורמים דווקא תרמו לירידה במעמד. אלו כללו בעיקר את השוואה בין המתרחש במערכת החינוך הישראלית ומערכות חינוך אחרות בעולם ואת התוכניות המזרזות להכשרת מורים שנפתחו עבור מפוטרי הקורונה. הפעולות שנקטו על ידי ארגוני המורים והכיסוי התקשורתי המסיבי בעניין סגירת מערכת החינוך ופתיחתה לא שינו את מעמד מקצוע ההוראה.

דיון וסיכום

מחקר זה התמקד בבחינת מעמד המורה בחברה הישראלית בעקבות משבר הקורונה. המחקר בחן את מידת השינויים שחלו בתפיסת היוקרה המקצועית של מקצוע ההוראה בעיני הציבור ובהערכה המקצועית שהוא רוחש למורים. ממצאי המחקר תומכים בכך שקיים פרדוקס בתחום ההוראה שכן קיים פער בולט בין יוקרתו המקצועית הנמוכה ובין ההערכה המקצועית הגבוהה שלה הוא זוכה (Hargreaves & Flutter, 2019). נדמה כי משבר הקורונה אף חיידד עוד את הפער בין שני רכיבים אלו הקובעים את מעמד המורה ומקצוע ההוראה.

יוקרה מקצועית

ממצאי המחקר מראים כי לא זו בלבד שיוקרתו של מקצוע ההוראה לא עלתה בעקבות הקורונה, אלא שהיא אף ירדה. מורי בית הספר היסודי והעל-יסודי דורגו במקומות הנמוכים ביותר במדרג הערכת הציבור בהשוואה לכל בעלי המקצוע האחרים. הערכה זו נמצאה נמוכה משמעותית מזו שהתגלתה בסקר שנערך בשנת 2018. מרכיב אחד ביוקרה המקצועית הנמוכה של המורים הוא סוגיית התגמול. בהתאמה לממצאי הסקר הבינלאומי, הציבור הישראלי סבור שמקצוע ההוראה אינו מתגמל דיו, ודירג את המורים גם כאן בתחתית הסולם. הממצאים מראים גם כי לא חל כל שינוי בתפיסת הציבור את מעמדם וכבודם של המורים, ואלה נותרו נמוכים כפי שהיו בשנת 2018. הציבור תופס את המורים כבעלי מעמד נמוך, וכמי שאינם זוכים בכבוד ואינם מתוגמלים כראוי. זאת ועוד, לא חל שינוי במידה שבה נתפסים המורים כבעלי סמכות בתחומם, כשותפים בקבלת החלטות ובמידת חופש הפעולה המיוחסת להם, רכיבים המשפיעים אף הם על יוקרתו של המקצוע. נקודת אור יחידה שנמצאה בהקשר ליוקרה המקצועית הייתה הדיווח על תרומת הקורונה לעלייה בתפיסת היציבות התעסוקתית של מקצוע ההוראה. נוכח האבטלה הגואה במשק הישראלי והפיטורים הגורפים בשטחי תעסוקה רבים, בלט מקצוע ההוראה לטובה. לא זו בלבד שהמורים לא פוטרו, הם זכו גם להגנה מרבית של ארגוני המורים, שהגנו על זכויותיהם ולא אפשרו לפגוע בתנאיהם או להרע אותם (בנק ישראל, 2020). עם זאת, רוב הנשאלים ציינו כי הייתה יציבות תעסוקתית במקצוע ההוראה גם לפני הקורונה וכי לא חל שינוי בהיבט זה.

הממצאים ביחס ליוקרה המקצועית הנמוכה מחזקים שני היבטים שתוארו זה מכבר בספרות המחקרית. ראשית, הם מאששים את הקשר החזק הקיים בין מעמד חברתי ובין שכר, תגמולים והטבות הקשורים לעיסוק, קשר שהתגלה בכל קשת המקצועות שהוצגו בפני משתתפי מחקרים שונים, וביניהם אף מורים (Hoyle, 2001). בהקשר זה ניכר כי הציבור מבדיל בבירור בין יוקרתם המקצועית של המורים לבין זו של מנהל בית הספר, וזאת על אף העובדה שרוב המנהלים היו בעברם גם מורים. הערכת הציבור למנהלי בתי הספר והתגמול שהם זוכים לו דורגו במקום גבוה בהרבה מזה של המורים. בניגוד ליוקרת המורים, יוקרת המנהלים לא ירדה בעקבות הקורונה. יש הטוענים כי תנאי העסקתו של המנהל או מרכיבים שונים בתהליך הכשרתו הם הגורמים העיקריים המשפיעים על מעמדו, ואילו אחרים טוענים כי דווקא תחומי סמכותו של המנהל ומידת עצמאותו הם הגורמים העיקריים המשפיעים על מעמדו ועל תדמיתו (וורגן, 2006). כך או כך, גורמים אלו קשורים כולם ביוקרה מקצועית שחשוב להמשיך ולשמר אותה כדי שמערכת החינוך תצליח למשוך אליה כוחות ניהול איכותיים גם בעתיד. בנוסף לשכר שהולם את האחריות הכבדה

המוטלת עליהם ואת שעות העבודה הרבות הנדרשות מהם, הכרחי להעניק למנהלים אוטונומיה ניהולית שתתבטא בסמכויות גדולות יותר במישור התקציבי, הפדגוגי והארגוני (OECD, 2018). מסתמן שחוק ההסדרים לשנת 2021 מתכוון להגדיל את הגמישות הניהולית במערכת החינוך תוך העברת סמכויות רבות יותר למנהלי בתי הספר ולרשויות המקומיות (משרד המשפטים, 2021), ויש לקוות שאוטונומיה זו תוגדל ותתרחב בהמשך גם אל המורים עצמם. עם זאת, יש לתת את הדעת גם לביקורת הציבורית נגד חוק זה, שטענה כי הרפורמה מכילה אלמנטים אשר עלולים להרחיב את הפערים במערכת החינוך הישראלית, חסרים בה נתונים ופרטים קריטיים רבים, והיא אינה מקדמת עצמאות פדגוגית אמיתית (דטל, 2021 ; קרן ברל כצלסון, 2021).

בדומה למחקרים אחרים, גם המחקר הנוכחי מצא שמורי בית הספר היסודי מדורגים במקום נמוך יותר מאשר מורים בית הספר העל-יסודי (Everton, 2007). בדירוג זה לא חל כל שינוי גם לאחר מגפת הקורונה. סביר להניח שממצא זה קשור לשכר הנמוך המשולם למורים בבתי הספר היסודיים לעומת זה של המורים בבתי הספר העל-יסודיים (בלס ורומנוב, 2013 ; וייסבלאי וויניגר, 2015 ; זרד, 2019). סיבה נוספת היא הדרישות המחמירות יותר לכניסה למקצוע והידע המקצועי הגבוה יותר שנדרש מהמורים המלמדים שכבות גיל גבוהות יותר בבית הספר (בן פרץ, 2009). אלא שלצד העלאת שכר המורים, ובעיקר שכר המורים המתחילים, ראוי לבחון גם עריכת שינוי במודל ההעסקה שלהם. בהמשך לנקודה שהוזכרה בדבר הענקת סמכויות רבות יותר למנהל ולרשויות המקומיות, יש לשקול מודל העסקה שמעניק למנהלים סמכויות רבות יותר שיאפשרו להם להחליט אלו מורים יעבדו בבתי הספר שלהם ובאלו תנאים. מודל מסוג זה מכונה מודל העסקה "מונחה פוזיציה" וזאת בניגוד למודל המיושם כיום בישראל – מודל "מונחה קריירה". מודל מונחה קריירה מבוסס על ותק ועל צבירת השתלמויות והוא אינו מאפשר לתמרץ מורים להצטיין. לעומת זאת, במודל מונחה פוזיציה המורים מועסקים על ידי בתי הספר והמנהל מחזיק בסמכות לגייסם ולפטורם, תוך ההתמקדות בבחירת המועמדים המתאימים ביותר לכל משרה פנויה. מודל מונחה פוזיציה זוהה כאפקטיבי יותר בפיתוח תרבות בית ספרית, בשיפור הישגי תלמידים וכן בשיפור מעמד המורה (תומר, 2021 ; OECD, 2018).

הערכה מקצועית

במקביל ליוקרת המקצוע בחן המחקר, כאמור, גם את ההערכה המקצועית שהציבור רוחש כלפי המורים וכלפי מקצוע ההוראה. ממצאי המחקר מצביעים על כך שבהיבט זה חל שינוי לטובה בעמדות הציבור בעקבות משבר הקורונה. הערכה מקצועית מתבססת על תפיסת הציבור את

תרומתו של המקצוע לחברה וכן את האיכויות האישיות והמקצועיות של בעלי המקצוע, כגון סגנון עבודתם, כישוריהם ומסירותם לעבודה. הממצאים מצביעים על כך כי בעקבות משבר הקורונה הציבור נוטה לראות במקצוע ההוראה מקצוע בעל תרומה וחשיבות רבה יותר מאשר בעבר. מבין גורמי המאקרו הכלל-מערכתיים שהוצגו בפני המשיבים ככאלו שהיו עשויים להשפיע על מקצוע ההוראה, השפיעה ההכרה הציבורית בחשיבותו של המקצוע בצורה המשמעותית ביותר על העלייה במעמד של המורים. חשיבות המורים השוותה לא אחת בעת המשבר לזו של צוותי הרפואה. סגירת בתי הספר ואי-קיום לימודים סדירים גרמו קשיים ויצרו מצוקה בקרב ההורים עקב החשש מפני העמקת הפערים הלימודיים והחמרת הבידוד החברתי-רגשי שבו היו הילדים נתונים, כמו גם אי-יכולת ההורים לצאת לעבודה. סוגיית סגירתה ופתיחתה של מערכת החינוך הייתה במוקד הדיון הציבורי לאורך חודשי המגיפה ובמהלך שלושת הסגרים שהושתו במהלכה. מערכת החינוך פתחה את מהדורות החדשות במשך חודשים רבים. נחיצותם של המורים ותרומתם לחברה נהיו ברורים מאוד נוכח מציאות זו.

עוד הראו הממצאים כי בעקבות משבר הקורונה חל שיפור באופן שבו המורים נתפסים בקרב הציבור – כאכפתיים, בעלי רמה גבוהה, אינטליגנטיים, בעלי השפעה ובעלי השראה, וכן כגמישים ויצירתיים יותר מאשר בעבר. שיפור קל נמצא גם בתפיסת הציבור את יכולותיהם של המורים, את שליטתם הטכנולוגית, את המוטיבציה שלהם ואת הקשר ההדוק שהם מקיימים עם ההורים. במקביל לשינוי בתדמית המורים, חלו גם שינויים בדרך שבה הציבור תופס את עבודת ההוראה בעקבות משבר הקורונה – כקשה, עמוסה ותובענית יותר, וכזו המצריכה מידה רבה של הסתגלות, גמישות ויכולת עמידה בלחצים. הציבור לא טעה. המורים אכן עבדו קשה יותר בתקופת הקורונה ונאלצו להסתגל באחת למצב חדש לחלוטין עבורם. עבודתם הפכה עמוסה ותובענית ורבים מהם נאלצו לתמרן בין מחויבותם למקצוע ההוראה לבין מחויבותם למשפחתם (גוטנטג ואסטרן, 2021; Reimers & Schleicher, 2020). היכרותם הדלה עם הוראה מרחוק ועם רזי הטכנולוגיה הציבו בפניהם אתגר גדול, ולצד המעבר המהיר ללמידה מקוונת הם נאלצו להתמודד גם עם חוסר וודאות, הנחיות ונהלים שהשתנו חדשות לבקרים. העובדה שהציבור התגלה כמסוגל להכיר בכך ולהוקיר את המורים ואת פועלם בתקופת הקורונה מעודדת ומחזקת מאוד. ממצא זה בדבר הערכה רבה יותר כלפי המורים נמצא גם במדינות אחרות (Asbury & Kim, 2020). עם זאת, נוכח התפיסה החיובית של הציבור את המורים בעקבות משבר הקורונה, מאכזב לגלות שלא חל שינוי באמון שרוחש הציבור לאיכות החינוך שמעניקה מערכת החינוך והוא נותר בינוני כשהיה.

לסיכום, מממצאי המחקר הנוכחי מסתמן כי כוחות מנוגדים השפיעו על מעמדו של המורה בקרב הציבור והובילו לירידה ביוקרה המקצועית מצד אחד ולעלייה בהערכה המקצועית מהצד השני. לנוכח העבודה הקשה והתובענית והעומס הרב הנלווה אליה והתגמול הנמוך בצידה, אין תמה בכך שרק אחוזים בודדים מהמשתתפים השיבו שהיו מעודדים את ילדיהם להיות מורים. מן המחקר עולה המסקנה שלשיפור שחל בהערכה המקצועית שהציבור חש כלפי המורים ומקצוע ההוראה לא תהיה השפעה על כוחות ההוראה בישראל והוא לא יפתור את המחסור הכמותי והאיכותי במורים (Donitsa-Schmidt & Zuzovsky, 2016). אין די במגפה עולמית, מטלטלת ככל שתהיה, כדי לשפר ולהעצים את מעמדם של המורים ושל מקצוע ההוראה. שיפור כזה מצריך טיפול שורש יסודי במדיניות הגיוס, ההכשרה, ההעסקה והשימור של המורים.

המלצות למדיניות והמשך מחקר עתידי

- הפעולות לקידום מעמד המורים ומקצוע ההוראה צריכות להתנהל בשני מישורים מקבילים – האחד פועל להעלאת יוקרת המקצוע והשני להעלאת ההערכה המקצועית כלפי העוסקים במלאכת ההוראה. על אף הקשר שקיים בין השניים, נדרשות פעולות שונות לקידום כל אחד מהמישורים הללו, ואלה מתייחסות אל צרכים שונים של המורים.
- בהנחה ששכר המורים לא עתיד לעלות באופן גורף בשנים הקרובות, יש לבחון את מודל ההעסקה של המורים באופן שיתמרץ מורים בולטים ומצטיינים בבתי הספר ויאפשר למנהל בית הספר להיפרד ממורים שאינם מתאימים לבית הספר מסיבה זו או אחרת. מודל זה מעביר סמכות ואחריות רבים יותר למנהלים ומרחיב את האוטונומיה של המנהל גם לתחום כוחות ההוראה.
- הואיל והפגנת הערכה כלפי מורים על מאמצייהם וביצועיהם משפיעה רבות על המורל שלהם (White, 2014), על שביעות רצונם ועל הסיכויים שישארו במערכת החינוך (Ashiedu & Scott-Ladd, 2012), מומלץ להביע הערכה זו באמצעות דיאלוג בונה אמון בין קובעי מדיניות לבין המורים, אשר ייסוב בעיקר סביב סוגיית תנאי העבודה שלהם (OECD, 2020). משבר הקורונה הראה כי תנאי עבודה הכוללים, למשל, הסדרי עבודה גמישים ואוטונומיה במקום העבודה, עתידים להפוך למשתנה משמעותי ביותר בבחירת מקצוע ומקום עבודה בשנים הקרובות (Kramer & Kramer, 2020).

- משבר הקורונה הוכיח כי גם במבנה בית ספרי "מסורתי" ניתן להפגין גמישות לשבור סדירויות. יש לראות במשבר זה הזדמנות יצירתית לחשוב מחדש על האופן שבו פועלים מוסדות החינוך, ובכלל זה שעות הפעילות שלהם, אפשרויות של הוראה מהבית בחלק משכבות הגיל, פיצולים של כיתות והוראה דיפרנציאלית. פתיחת אפשרויות חדשות תאפשר גם למורים למצות את יכולותיהם. חשוב ללוות מודלים שונים באמצעות מחקרי הערכה.
- חשוב להמשיך ולשמר את היצירתיות הרבה שהפגינו המורים בתקופת הקורונה ואף לפתח אותה. יצירתיות כזו יכולה לשגשג אך ורק כאשר למורים ניתנת האפשרות להתפתח בכיוונים של יזמות ויצירה על פי נטיותיהם. כדי להשיג מטרה זו על מערכת החינוך לוותר על תרבות הבחינות והמדידות שמאפיינת אותה, או לפחות לצמצמה באופן ניכר. רבות נכתב כבר בארץ ובעולם על הרעות החולות והנזקים של עודף המבחנים הסטנדרטיים. הפחתתם תאפשר אוטונומיה רבה יותר למורים, ועשויה גם להגביר את האמון בהם ובמערכת החינוך.
- להערכה שהביע הציבור (וההורים כחלק ממנו) כלפי המורים חשיבות מכרעת בחיזוק מעמדם של האחרונים. הואיל ומסתמן שבין היתר הערכה זו היא תולדה של היכולת שהייתה בשנת הקורונה לראות הלכה למעשה את המורה בפעולה, יש לחפש דרכים שיאפשרו להורים להמשיך ולחוות את הנעשה בבית הספר באופן בלתי אמצעי. אנו ממליצים לקיים פורום חשיבה שיכלול את נציגי כל בעלי העניין כדי להתעמק בנושא.
- פיצול הכיתות לקפסולות, שנמצא במחקר זה כמשפיע לחיוב על מעמד המורה, יושם בבתי הספר באופנים שונים – בחלקו על ידי כוחות הוראה פנימיים ובחלקו על ידי הבאת כוח עזר בדמות תומכי הוראה ועוזרי חינוך. אנו מציעות לערוך מחקר מקיף שיבחן את המודלים השונים שנוסו בבתי הספר, את דרכי יישומם ואת מידת הצלחתם בעיני ההורים, המורים ומנהלי בתי הספר. פיצול הכיתות עשוי לפתור גם את בעיית הצפיפות שקיימת בכיתות בישראל (OECD, 2018).

ביבליוגרפיה

אופלטקה, י. (2012). **עומס בעבודת המורה: פרשנות, גורמים, השפעות ותכנית פעולה**. דוח מחקר המוגש להסתדרות המורים בישראל. תל אביב: אוניברסיטת תל אביב.

ארביב-אלישיב, ר. וצימרמן, ו. (2013). **נשירה מהוראה בישראל: מיהו המורה הנושר? וכיצד המערכת החינוכית מתמודדת עם התופעה**. תל אביב: דו"ח מסכם, מכון מופ"ת ומנהל הכשרה ופיתוח מקצועי לעו"ה.

בלס, נ. (2009). **סקירת ספרות ותיאור מקרה בנושא שיפור האטרקטיביות של מקצוע ההוראה**. ירושלים: היזמה למחקר יישומי בחינוך.

בלס, נ. ורומנוב ד. (2013). **סדרת ניירות מדיניות על אחידות שכר המורים ומעמדם היחסי לעומת יתר השכירים**. ירושלים: מרכז טאוב.

בן פרץ, מ. (2009). **נייר עמדה: מעמד המורה - כיוונים חדשים**. חיפה: אוניברסיטת חיפה.

בנק ישראל (2020). **דוח בנק ישראל: המשק בצל נגיף הקורונה**. ירושלים: בנק ישראל.

גוטנטג, ט. ואסטרן, ק. (2021). **האם מורים ומורות רבים יעזבו בקרוב את מקצוע ההוראה?** אתר האוניברסיטה העברית בירושלים.

גילת, י. וונגרוביץ, נ. (2018). **מעמד המורה בחברה הישראלית של היום. דפים, 68, 11-27**.

דטל, ל. (2021). **אוטונומיה למנהלי בתי הספר? בחוק ההסדרים המסתמן אין בשורות למערכת**

החינוך. דה מרקר (8.7.21). נדלה מתוך:

<https://www.themarker.com/news/education/premium-1.9982700>

וורגן, י. (2006). **מעמד המנהל במערכת החינוך**. ירושלים: מרכז המידע והמחקר של הכנסת.

וייסבלאי, א. (2013). **מעמד המורה בישראל ובמדינות ה-OECD - הכשרה, הסמכה, שכר ותנאי עבודה**. ירושלים: מרכז המידע והמחקר של הכנסת.

וייסבלאי, א. וויניגר, א. (2015). **מערכת החינוך בישראל - סוגיות נבחרות בתחום עיסוקה של וועדת החינוך, התרבות והספורט של בכנסת**. ירושלים: מרכז המידע והמחקר של הכנסת.

זרד, א, (2019). **המורים במערכת החינוך בישראל**. ירושלים: מרכז המחקר והמידע של הכנסת.

מבקר המדינה (2015), **יישום רפורמת עוז לתמורה בחינוך העל יסודי** (דוח שנתי 65ג). ירושלים: מבקר המדינה.

משרד המשפטים (2021). **חינוך: הרפורמה להעצמת השדרה הניהולית של מערכת החינוך: גמישות אפקטיביות וחדשנות**. טיוטת חוק ההסדרים של כנסת ישראל (עמ' 23). נדלה מתוך: https://www.gov.il/BlobFolder/guide/economic-plan/he/EconomicPlan_EconomicPlan2020_economic-plan-draft-file.pdf

קרן ברל כצנלסון (5.7.2021). **הרפורמה להגברת הגמישות הניהולית במערכת החינוך: חוק ההסדרים 2021**. אתר קרן ברל כצנלסון.

ראמ"ה (2018). **ניטור רמת האלימות בבתי הספר**. רמת גן: הרשות הארצית למדידה והערכה.

תומר, א. (2021). **מודל העסקת המורים בישראל ושיפור מערכת החינוך**, נייר מדיניות מס' 69. פורום קהלת למדיניות.

Asbury, K., & Kim, L. (2020). "Lazy, lazy teachers": Teachers' perceptions of how their profession is valued by society, policymakers, and the media during COVID-19. <https://doi.org/10.31234/osf.io/65k8q>

Ashiedu, J. A., & Scott-Ladd, B. D. (2012). Understanding teacher attraction and retention drivers: Addressing teacher shortages. *Australian Journal of Teacher Education*, 37(11), 23-41.

Bahr, N., Graham, A., Ferreira, J., Lloyd, M., & Waters, R. (2018). Promotion of the profession. *Southern Cross University: Bilinga, Australia*. https://cdn.qct.edu.au/pdf/Promotion_TPQ.pdf

Clarke, L. (2016). *Teacher status and professional learning: The place model*. Critical Publishing.

- Dolton, P., Marcenaro-Gutierrez, O., Pota, V., Boxser, M., & Pajpani, A. (2013). *Global teacher status index 2013*. London, UK: Varkey Gems foundation.
- Dolton, P., Marcenaro, O., Vries, R. D., & She, P. W. (2018). *Global teacher status index 2018*. London, UK: Varkey Gems Foundation.
- Donitsa-Schmidt, S., & Zuzovsky, R. (2016). Quantitative and qualitative teacher shortage and the turnover phenomenon. *International Journal of Educational Research*, 77, 83-91.
- Everton, T., Turner, P., Hargreaves, L., & Pell, T. (2007). Public perceptions of the teaching profession. *Research Papers in Education*, 22(3), 247-265.
- Fwu, B. J., & Wang, H. H. (2002). The social status of teachers in Taiwan. *Comparative Education*, 38(2), 211-224.
- Hansen, A. (2009). Researching ‘teachers in the news’: The portrayal of teachers in the British national and regional press. *Education 3-13: International Journal of Primary, Elementary and Early Years of Education*, 37(4), 335–347.
- Hargreaves, L., Cunningham, M., Hansen, A., McIntyre, D., Oliver, C., & Pell, T. (2007). The status of teachers and the teaching profession in England: Views from inside and outside the profession. *Final Report of the Teacher Status Project. The Chancellor, Masters and Scholars of the University of Cambridge*.
- Hargreaves, L., & Flutter, J. (2019). The Status of Teachers. In *Oxford Research Encyclopaedia of Education*.
<https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190264093.013.288>

- Hoyle, E. (2001) Teaching: prestige, status and esteem. *Educational Management & Administration*, 29(2), 139–152.
- Kramer, A., & Kramer, K. Z. (2020). The potential impact of the Covid-19 pandemic on occupational status, work from home, and occupational mobility. *Journal of Vocational Behavior*, 119. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2020.103442>
- OECD (2018), *Effective Teacher Policies: Insights from PISA*, Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264301603-en>.
- OECD 2019, TALIS 2018 Results (Volume I): *Teachers and School Leaders as Lifelong Learners*, TALIS. Paris, France: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/1d0bc92a-en>
- Reimers, F., & Schleicher, A. (2020). *Schooling disrupted, schooling rethought. How the COVID-19 Pandemic is Changing Education*. Paris, France: OECD Publishing.
- Schleicher, A. (2012), Ed., *Preparing Teachers and Developing School Leaders for the 21st Century: Lessons from around the World*. Paris: Paris, France: OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264xxxxxx-en>
- Stromquist, N. P. (2018). The global status of teachers and the teaching profession. *Education International*.
- Tarhan, H., Karaman, A., Lauri, K., & Aerila, J. A. (2019). Understanding teacher evaluation in Finland: A professional development framework. *Australian Journal of Teacher Education (Online)*, 44(4), 33-50.

United Nations (2020). *Policy Brief: Education during COVID-19 and beyond*

[https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-](https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2020/08/sg_policy_brief_covid-19_and_education_august_2020.pdf)

[content/uploads/sites/22/2020/08/sg_policy_brief_covid-19_and_education_august_2020.pdf](https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2020/08/sg_policy_brief_covid-19_and_education_august_2020.pdf)

Verhoeven, J. C., Aelterman, A., Rots, I., & Buvens, I. (2006). Public perceptions of teachers' status in Flanders. *Teachers and Teaching: Theory and Practice*, 12(4), 479-500.

White, P. (2014). Improving staff morale through authentic appreciation. *Development and Learning in Organization*, 28(5), 17-20.

Willis, A., Thiele, C., Dwyer, R., Grainger, P., & Simon, S. (2021). The pressing need to raise the status of the teaching profession: The launch story of the teachers of Australia social media campaign. *Australian Journal of Teacher Education*, 46(2), 16-28.